

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,25. Verschijnt wekelijks.

MAG IK ZO VRIJ ZIJN?

Stel u voor dat er bezoek komt. Een beetje later op de dag natuurlijk. Zo vroeg zou, wanneer het geen intimi zijn, tegen de regel indruisen.

Op dit bezoek wordt gerekend. Op tafel staan dus sigaretten, sigaren, koekjes. Duidelijk uitnodigend.

— Rookt u?

— Graag. Mag ik zo vrij zijn?

— Natuurlijk, met genoegen. Of misschien joviaal, als dat past bij de stijl van gastheer of gastvrouw, — ga uw gang, ze staan er voor!

Dit is een bezoek-ritueeltje bij een familie Doorsnee. Niets bijzonders. De koffie volgt en het gesprek zal wel op gang komen. De gast heeft zich met zijn vraag of hij zo vrij mocht zijn, beslist niet willen bezinnen op het probleem van zijn vrijheid. Vraag en antwoord waren niet anders dan een herkenningmelodie. Allen kennen dit wijsje: vriendelijk toeschietelijk, maar, tenminste voorlopig nog, een beetje afstand bewaren. Zij kennen de spelregels, het verkeerslicht staat op groen.

Bij een ander bezoek spelen dezelfde mensen misschien een ander spelletje, gedragen zich volgens andere regels, want er zijn reeds in ons kleine land, vele mogelijkheden om elkaar te benaderen in veilig verkeer, variërend naar leeftijd en milieu.

Wie deze verkeersregels, gedragsregels in hun veelsoortigheid soepel hanteert, ze automatisch leert toepassen, ze niet meer tot probleem maakt, wie dus niet angstvallig zich bij allerlei gelegenheden afvraagt of de neiging voelt na te gaan zoeken „hoe het hoort”, die kan, als een goede autorijder of fietser, dame of heer in het verkeer zijn, het veilig tussenmenselijk verkeer bevorderen. Zulk een mens heeft uit ervaring geleerd dat al die gedragsregels alleen maar menselijke waarde hebben, voorzover zij bruikbaar hulpmiddel zijn om ons beter met elkaar te doen verstaan, om *samen* te leven. Tussen en met onze medemensen kunnen we slechts tot persoon, tot persoonlijkheid uitgroeien,

wanneer we geen slaafse uit-het-hoofd-lerende navolgers van regels en wetten blijven, omdat het zo moet, maar gebruikers worden toepassers, die deze regels steeds weer op hun waarde toetsen.

De mens is er niet voor wetten en regels; de regels, de wetten, zijn er voor de mens; zij ontstaan, wanneer het goed is, als ze „gerijpt” zijn in het gebruik, als dus een voldoende groot aantal mensen er behoefte aan heeft diezelfde wetten en regels gekregen en verdwijnen als verouderde bijzonderheden uit het gebruik in historisch archief of museum als zij niet meer dienstig zijn.

Natuurlijk vergeten we niet, dat er heel wat regels zijn, die het heel lang voor zeer veel mensen uithouden, „in omloop” blijven. Wettenmakers en wetsgeleerden behoren misschien wel tot de oudste specialisten. Ik behoef u er werkelijk niet aan te herinneren dat in het verleden van alle volken en kulturen heel wat wettische specialiteiten zijn tot stand gekomen en in stand gehouden, niet om aan alle mensen zo groot mogelijke veiligheid te bieden, maar wel om het kleine groepen van machthebbers mogelijk te maken met beroep op de wet, grote groepen van onderliggers te overheersen. Het zou best kunnen dat dit nog wel eens voorkomt. Ik vermoed dat u nu opmerkt dat ik in een paar zinnen wel vrij veel nogal boud beweerd heb. Dat geef ik ootmoedig toe. Ik weet dat het vele kwartiertjes zou eisen om een en ander, zo niet waar te maken, dan toch voldoende te illustreren.

personalia

ARIE TREURNIET, geboren 1903, studeerde sociale wetenschappen, thans staffunctionaris van de Nationale Raad voor maatschappelijk werk.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 23 februari 1964

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
OUDEGRACHT 152 - UTRECHT

Als u het maar met me eens kunt zijn dat geschreven en ongeschreven regels en gebruiken slechts dienen om ons beter met elkander te verstaan, om ons voldoende veiligheid en zekerheid te bieden, opdat wij, naar eigen ervaring, ons vrij kunnen bewegen, vrij ons oordeel kunnen vormen en onze mening kunnen uiten, vrij kunnen luisteren naar wie wij willen luisteren, elkander voldoende vrij kunnen laten.

Wie in het openbaar over vrijheid spreekt, kan er zeker van zijn, dat hij weerstanden en misverstanden wekt. Het is in het geheel niet moeilijk tal van voorbeelden te geven, uit het beroep, uit het bedrijfsleven, dagelijks uit de kranten, uit de rechtspraak, waaruit kan blijken dat het met de vrijheid van de meesten van ons hier en, misschien in nog meerdere mate, met de vrijheid van velen onzer medemensen in alle delen van de wereld, niet zo goed gesteld is.

Toegegeven. Ik geeft nog meer toe: dat er blijkbaar heel veel mensen zijn, die het in het geheel niet prettig vinden om te veel vrijheid te hebben. Zelf proberen zo vrij mogelijk je mening te vormen is namelijk dik-

wijls „vrij” vermoeiend, en voor iedereen maar mogelijk binnen zeer enge grenzen.

Toch lijkt me, dat in onze tijd er over de hele wereld niet alleen meer behoefte aan vrijheid is, maar ook inderdaad steeds meer vrijheid ontstaat. De worsteling om meer vrijheid is meestal zeer pijnlijk en brengt dikwijls veel nieuwe vrijheidsberoving en onderdrukking. Maar zij gaat verder. Is dat te optimistisch? Hebben al die profeten, die een allerergste gereguleerde en gemechaniseerde mensenwereld voorspellen, waar iedereen altijd gecontroleerd wordt, geen gelijk met hun waarschuwingen en voorspellingen? In hun waarschuwingen hebben zij zeker gelijk. Dat zij in hun dreigende voorspellingen wijzen op mogelijkheden van volslagen onmenselijkheid is van de grootste betekenis. Maar niet alleen uit hun boeken, eveneens uit veel andere ernstige studies en uit veel wat we om ons heen zien gebeuren, blijken de tegenkrachten werkzaam in de richting van meer vrijheid, meer menselijkheid.

Het is zeker niet toevallig dat in de laatste jaren juist in Amerika en in Duitsland tal van belangrijke studies over het probleem der vrijheid in de moderne maatschappij zijn ontstaan.

Met instemming lees ik u uit een studie van een Duitser, Dolf Sternberger, enkele zinnen voor, welke ik, met alle voorbehoud dat ook deze schrijver maakt, toch volledig onderschrijf:

„Het moderne van de maatschappij, de samenleving van onze tijd is niet dat zij een „massamaatschappij is, niet dat zij een hoog „geïndustrialiseerde samenleving is, maar „dat zij, meer dan enige vroegere, een menselijke maatschappij is. Menselijke maatschappij in de meest strikte zin. Toen er „nog slaven, horigen lijfeigenen, onderdrukte „klassen waren, zijn er nauwelijks schrijvers „geweest, die zich bezorgd hebben gemaakt „over cultuurkrisis, over bedreiging door de „massa, over maatschappelijke ontwrichting. „Een beetje chagerend zou men kunnen „zeggen dat dezelfde soort moralisten, die „vroeger uit naam van humaniteit en humanisme zich hebben verzet tegen slavenhandel, deliaars en uitbuiters, zich thans beklagen „over de gevolgen van hun vroegere bevrijdingsstrijd.”¹⁾

¹⁾ In „Unsere Freiheit morgen; Gefahren und Chancen der modernen Gesellschaft”, Herausg. Georg Böse, Düsseldorf, Diederichs Verlag, 1963, blz. 41 en 46.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58, t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

DE ZWAAN

Langzaam glijd ik tussen andre zwanen
altijd om het zelfde eiland heen,
maar meest zit ik boven halfvergane
planten, in het oeverriet, alleen.

Wrede dingen teisteren het eiland:
broedermoord en twist en handgemeen;
soms duikt het gerucht op van een heiland,
maar de wolven huilen als voorheen.

Achter de gevangenenverblijven
breek ik, als de maan schijnt, uit het riet,
en ik laat mij naar een plek toe drijven
waar men niets meer van de wereld ziet,
en dan lees ik wat de sterren schrijven,
en dan schrijf ik wat mijn ziel gebiedt.

Ed. Hoornik

U merkt: ook in mijn vrije vertaling is dit een overdreven tekening, die echter, naar mij dunk, alleszins het overdenken waard is. Wat is nu zo typisch „menselijk” aan onze moderne maatschappij? Dat ondanks alle krampachtige pogingen van oude statusverdedigers en nieuwe statuszoekers, ondanks tal van nieuwe groepsvormingen en groepstegenstellingen, de doorstroming door alle vroegere klassen en standen steeds intenser wordt. Ten tweede dat, door betere medische verzorging — als ik dit zeg, blijf ik in mijn verbeelding heel dicht bij huis — tal van groepen van lichamelijk en geestelijk gebrekkigen, veel bejaarden in het leven blijven. Die gebrekkigen kunnen, dank zij velerlei bemoeiingen, voor een belangrijk deel in het arbeidsproces worden opgenomen en zich, ondanks hun gebrek, zeer valide, ondanks hun belemmeringen, zeer vrij voelen. Dat brengt enige consequenties met zich. Een paar maanden geleden had in Scheveningen een klein congresje van ongeveer 80 jeugdige lichamelijk gebrekkigen plaats. Ik vond dit een prachtig gebeuren. In die bijeenkomst pleitte een zeer valide, maar lichamelijke gehandicapte hoofdamtenaar van een ministerie een aantal eisen voor betere voorzieningen in openbare vervoermiddelen, op straat, in openbare gebouwen: schouwburgen, bisoscopen, kerken, vergaderzalen, voor gehandicapten. Volkomen terecht: geen vriendelijke verzoeken maar eisen. In een

menselijke samenleving dienen overheid en de bevolking in haar geheel fantasie en energie genoeg op te brengen om voor al degenen, voor wie speciale voorzieningen nodig zijn, die voorzieningen tot stand te brengen. Niet als gunst maar als recht op vrijheid.

Ik maak een sprong naar een enigszins ander terrein om iets van moderne menselijke bezinning en ondermenselijk tekort schieten te illustreren.

In een engels blad las ik het oordeel van een vrouw, die reeds 30 jaar rechter en een zeer bekend misdaadkundige is, Barbara Wootton. Zij schreef dat zij van alle vonnissen, die zij in die dertig jaar heeft uitgesproken, met geen enkele zekerheid kan zeggen of zij de gevonnenen maar op enige wijze hebben genezen of geholpen of de maatschappij hebben beveiligd.²⁾

Daartegenover één van vele ervaringen, ook uit de laatste tijd. Een groot bedrijf — het had misschien ook menige overheidsdienst kunnen zijn, maar nu was het een groot particulier bedrijf — stelde bij een verzoek om medewerking bij monde van zijn personeelsleiding vast, dat dit bedrijf *in principe* nooit iemand tewerkstelt, hoe vakbekwaam hij ook moge wezen, die ooit een gevangenisstraf heeft ondergaan. U begrijpt met mij dat er dikwijls moeilijkheden zijn om een zogenaamde reclassent aan voor hem geschikt werk te helpen. Maar zulk een principiële afwijzing is feitelijk in principe bevordering van misdrijf. Dat is wel af te keuren, maar wordt niet gestraft. Menselijkheid bevorderen eist *in principe wel* aanvaarden en dan medehelpen de moeilijkheden te ondervangen. Of bent u van een andere mening?

Mijn tijd is om. Ik wil kort samenvatten. Wetten en regels zijn er voor de mens en niet de mens voor de wetten. Onze tijd levert tal van mogelijkheden en kansen tot meer vrijheid, meer menselijkheid, mits we willen, mits we voor deze moderne mensen willen helpen vormen, willen luisteren naar de eisen meer mens te kunnen zijn van allen, ongeacht afkomst, ras, taal, geloof, gebrek of strafregister. Meer dan ooit eist onze tijd meer opvoeding, meer menselijke vorming. Noem dit voor mijn part humanistische vorming.

A propos: bent u al contribuant van het Centrum voor humanistische vorming? Inlichtingen Oudegracht 152, Utrecht.

A. TREURNIET

²⁾ Barbara Wootton. Sentencing: art or science? in „New Society” van 14 maart 1963, blz. 19.

hartelijk dank

aan al degenen, die hun abonnementsgeld van f 5,50 voor het Woord van de Week over 1964 reeds per giro hebben voldaan. En dit zijn er zeer veel.

Ook onze dank aan hen, die dit zeer binnenkort eveneens nog zullen doen en wel op postrekening 58, t.n.v. de Humanistische Luisterkring te Utrecht.

Als omschrijving: „W. v. d. W. 1964”.

4 Maart zenden wij de kwitanties uit, d.w.z. 40 cent extra kosten voor u en heel veel werk voor ons.

De ADMINISTRATIE.

In de geschiedenis van het verzet tegen de tirannie, die jaar voor jaar afgelezen kan worden uit de gehele historie van de mensheid, vormt het kleine boekje „Discours sur la Servitude volontaire” of anders genoemd: „Le Contr'Un” van Etienne de la Boétie een klassiek document. Het is bovendien het voorwerp van een bijzonder boeiend verhaal op zichzelf. Er zweven namelijk allerlei raadsels omheen. Ik heb de vorige zomer voor zijn geboortehuis in Sarlat gestaan. Het is een merkwaardig huis, zoals je er wel meer tegenkomt in die wonderlijk authentiek gebleven buurtjes achter de toeristenwijk van oude stadjes in de Dordogne. De gevel is smal, sierlijk, maar zij staat schuin op de woning die links schuil gaat achter een begroeiide muur en een ander huis van veel geringer allure. 't Is een minuscuul pleintje, een straatje loopt hellend weg naar rechts. Hier werd Etienne de la Boétie geboren in 1530. Op zeer jonge leeftijd moet hij zijn opstel „Over de Vrijwillige Slavernij” of „Tegen de Ene” hebben geschreven: „op de wijze van een Proeve, ter ere van de vrijheid en tegen de tirannen”, zoals zijn vriend Montaigne het uitdrukte. Bij zijn leven is het geschrift niet gepubliceerd, al kan men aannemen dat er verscheidene afschriften circuleerden. Maar men heeft zelfs betwijfeld of dat door De la Boétie werd geschreven! Er zijn veronderstellingen, die luiden dat het een heftig pamflet is van Montaigne zelf. Het is nogal ingewikkeld. Na de dood van De la Boétie heeft Montaigne een schitterend opstel geschreven, onder de titel „Aan de Vriendschap”, geheel gewijd aan zijn grootste vriend Etienne de la Boétie. „Wij waren”, zegt hij daarin, „twee helften van één geheel”. Hij rept daar ook over de verhandeling tegen de tirannen, maar bagatelliseert daarbij de betekenis ervan. Hij wilde ook niet mee werken aan de openbaarmaking en drukte slechts een aantal sonnetten af. Het opstel over de slavernij, zegt Montaigne, was al eerder voor politieke doeleinden misbruikt „door hen die de orde willen verstoren”. Het zou niet veel meer zijn geweest dan een jeugdgeschrift, dat bij wijze van oefening was samengesteld. De publicatie van enig nagelaten werk van De la Boétie, door de erfgenaam Montaigne, geschiedde in 1571. In omgewerkte staat heeft Montaigne het achtergehouden essay een jaar later in handen gespeeld van de protestanten, opdat dezen het, na de Bartholomeusnacht (23 aug. 1572), zouden kunnen gebruiken tegen Hendrik III. Dit is al een tamelijk avontuurlijk fragment van de historie van dat boekje. Men heeft ook gegist — als het van de hand van De la Boétie was — dat het geschreven is in 1548 naar aanleiding van een barbaarse afstraffing van Bordeaux.

Dan zijn er nog allerlei detailkwesties, vermoedens van vervalsingen in de tekst — evenzovele onderwerpen voor nieuwe essays, intellectuele gezelschapsspelen.

Hoe het ook zij — het is een historisch document van het menselijk verzet tegen de willekeur, tegen de tirannie. Het is geen wonder dat het dateert uit de zestiende eeuw, de eeuw van de geloofsvervolgingen, de godsdienstoorlogen. De geest van het opstel is die van de renaissance — trots, vrijheidslievend, doordrenkt van klassieke exemplen. Maar het is ook — voor lange tijd — één van de laatste kreten van verzet. Kort na de dood van deze jonge man betreft de hemel geheel, het despotisme van Hendrik IV dooft deze stemmen.

Het is natuurlijk een idealistisch geschrift, de redenering is eigenlijk heel eenvoudig. De tiran oefent zijn macht uit bij de gratie van het volk. Maar hoe is dit te begrijpen? Moeten wij het lafheid noemen? Dat enkelen zich door velen laten ringeloren is te begrijpen. Het omgekeerde doet zich ook voor en kan op lafheid duiden. Maar als duizenden, miljoenen, zich niet tegen de onderdrukking door één man verzetten, wat is dat dan? De gewoonte der onderdanigheid, door geweld gevestigd, kan zó'n invloed hebben, dat wij leren het gif der verdrukking te nuttigen zonder het zelfs meer bitter te vinden. Men moet de zoete smaak der vrijheid kennen om het verschil te proeven. De onderdanigheid is echter een gevaarlijk gif. Het verslapt en voert tot lafheid. Als de laatste draad met de vrijheid óók is verbroken, dan gaat de moed te loor. De mens kent de doodsverachting niet van nature. Er moet iets van hoge, onontbeerlijke waarde op het spel staan om het risico van het leven te nemen. Een merkwaardig feit is het: het leven kan bijna niet zo ellendig zijn of men hangt er aan. De angst is dan een hulpmiddel voor de tiran. Wie de vrijheid niet meer kent en voortdurend in vrees leeft ook het leven te verliezen, gaat levensgrote leugens geloven om niet tot wanhoop te geraken. De tiran verwondert er zich over, dat men hem verdraagt, en komt er dan licht toe te geloven, dat hij een bovenmenselijke, ja goddelijke gratie draagt.

Het wonder is echter geen wonder: de tiran bestaat bij de gratie van enkele tirannen, die direct onder hem staan, en dezen dienen hem om des te beter de tirannie te kunnen uitoefenen over een lagere rang van verscheidene tirannen, die weer staan op rijen van kleine despoten. Het is een piramide.

Het opstel eindigt met de getuigenis van zijn innerlijke verzekerdheid, dat God voor de tirannen en hun medeplichtigen een zeer aparte straf heeft gereserveerd.

P. SPIGT.

lezingen voor de radio

- zo. 1 mrt. VARA 9.45 uur: P. N. Kruyswijk: „Vader nam altijd het lekkerste...”
 di. 3 mrt. AVRO 16.00 uur: Mevr. D. Heroma-Meilink: „Maatschappelijk werk op humanistische grondslag”.
 zo. 8 mrt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.